

Metodologie 2

Vyučující: Lenka Slepíčková

Období: jaro 2012

Název práce: Závěrečný projekt

Vypracovala: Barbora Eisenhammerová

Učo: 403382

1) Téma, problém otázka, úvod a cíle výzkumu. Formulujte téma, problém, otázku svého výzkumu. Napište úvod (nejméně 1 odstavec), v němž představíte téma, vysvětlíte, co chcete zkoumat a proč je to zajímavé (přínosné). V dalším odstavci formulujte cíle vašeho výzkumu.

Úvod:

Tématem této diplomové práce je schopnost a možnosti samostatného života osob se středně těžkým mentálním postižením v dospělosti. Soustředí se především na možnosti jednotlivých osob v jejich životě, se co do největší míry osamostatnit a využít všech svých schopností pro nezávislý život. Zajímá se, zda o tuto možnost lidé s mentálním postižením stojí, zda a v jaké míře potřebují naši podporu a do jaké míry je jim ona možnost poskytnuta. Zaměřuje se taktéž na možnosti a formy, které jsou lidem s mentálním postižením k dispozici v naší zemi, rovněž porovnává zahraniční nabídku a srovnává představy uživatelů a rodičů s realitou. Jedná se tedy jak o sondu do životů jednotlivců, tak o analýzu možností osob s mentálním postižením v oblasti samostatného bydlení, zaměstnání a života mimo svou biologickou rodinu v dospělém věku. Současně s konstatováním situace se snaží přicházet s myšlenkou rozvoje komunitního života a života mimo institucionální hnutí rozsáhlého typu.

Teoretická část je zaměřena především na vymezení pojmů, monitoringu situace typů služeb v oblasti bydlení, pracovního vyžití a dalších složek, které ovlivňují život dospělého člověka. Zabývá se především možnostmi bydlení jako jsou Chráněné bydlení, komunity, obecní byty, atd.

Výzkumná část je vedena kvalitativním způsobem a to formou rozhovorů. Tato forma výzkumu byla zvolena především kvůli možnosti zjistit osobní zkušenosti lidí, kterých se tato tematika dotýká, ať už profesně či osobně. Jedná se o možnost proniknout do hloubky dané problematiky očima zúčastněných stran v daném procesu. A to uživatelů, jejich rodin či zástupců a rovněž pracovníků v přímé péči. Kvalitativní výzkum byl vybrán z důvodu potvrzení či vyvrácení dostatečnosti nabídky v ČR a rovněž pro možnost otevřít do hloubky

mnohdy u osob s mentálním postižením tabuizované témata, jako jsou: sexualita, práce, samostatné rozhodování, osobnostní růst,...

Co mi připadá na tomto tématu zajímavé?

Hlavní příčinou výběru tohoto tématu je aktualita výzkumných otázek pro současnou dobu. Vzhledem k neustálým debatám o integraci, deinstitutionalizaci, humanizaci a nutnosti zkvalitňování služeb, jsem se rozhodla podívat se na toto téma vlastníma očima s pomocí odborných publikací a dostupných odborných článků k této tematice. Ale rovněž očima lidí, kteří se pohybují v sociálních službách ať už jako uživatelé či pracovníci. Hlavním impulzem pro mne je touha po ukončení studia vypsát vlastní projekt, který by umožnil žít formou komunitního života v souladu s přírodou. Jedná se o možnost pro osoby s mentálním postižením žít v prostředí statku, kde se vytváří pracovní možnosti jako je zahradničení, sociálně terapeutické dílny s výtvarným zaměřením, pekárna, atd.

Zajímavé mi také připadá, jak málo se i tolik let po revoluci, mezi širokou veřejností mluví o samostatnosti a prospěšnosti osob s mentálním postižením pro širší společnost.

2) Hlavní výzkumná otázka (1) a vedlejší výzkumné otázky (maximálně 5)

Výzkumné otázky:

Hlavní výzkumná otázka:

Do jaké míry jsou osoby s lehkým až středně těžkým mentálním postižením schopny žít samostatným životem?

Podotázky:

V jaké míře potřebují pomoc společnosti?

Touží žít samostatně?

Jaké možnosti jsou jim poskytovány?

Dosahuje nabídka těchto služeb dostačující kvality či se jedná pouze o snahu „umlčet plačící“?

Je společnost sama ochotna pomáhat lidem s MP v samostatném životě (lékaři, podavači, ...)?

3) Uveďte, zda jste si vybrali kvalitativní nebo kvantitativní výzkumnou strategii a proč jste se tak rozhodli (souvislý text).

Výzkumná strategie

Vybrán byl kvalitativní výzkum. Navzdory jeho časové náročnosti a pravděpodobně velmi vysokému psychickému vypětí, které tento výzkum přinese, sem jej zvolila jako vhodný pro oblast, o kterou se budu zajímat. Jde o to, že mým hlavním cílem je zjistit co nejvíce o samostatném životě osob se středně těžkým mentálním postižením a o chuti těchto lidí mít svůj život pod kontrolou, zda přílišná svoboda naopak nezpůsobí nejistotu a vykořeněnost. V tomto případě nevidím jinou možnou volbu, než kvalitativní výzkum, jelikož se jedná o jednotlivé osoby, které vždy budou individualitami a navzdory jejich společnému znaku – postižení, jejich odpovědi nemusí být jednotné. Jde mi o to, dostat se do hloubky a hledat souvislosti mezi názory osob s postižením, odborné veřejnosti či rodin lidí se zdravotním znevýhodněním, čemuž kvantitativní výzkum příliš neodpovídá.

4) Návrh metody sběru dat, představa o počtu a kontaktování výzkumných jednotek. Jak budete sbírat data? Z čeho budete ve výzkumu vycházet? Jak kontaktujete a vyberete zkoumané jednotky?

Vybranou metodou pro výzkumnou část mého projektu je polo strukturovaný rozhovor. Vzhledem k tomu, že tuto techniku jsem již využila při bakalářské práci, zdá se mi velmi vhodná i pro práci diplomovou. Prvním krokem tvorby této části bude rozvržení potenciálních respondentů do tří skupin. Uživatelé, rodiče uživatelů a v neposlední řadě odborná veřejnost. Posléze budou vypracovány tři struktury rozhovoru, které budu směřovat k hlavní otázce celé diplomové práce, však vždy z úhlu pohledu dané skupiny respondentů. Počet respondentů z oblasti uživatelů by měl být cca 10 osob, stejně tak i v dalších skupinách. Kontakt s respondenty – uživateli bude zprvu skrze email či telefonát do zařízení, ve kterých uživatelé bydlí. Posléze dojde k osobnímu kontaktu s uživateli a vysvětlení požadavků, prosby. S uživateli, kteří budou souhlasit proběhne, při dalším setkání či přímo, rozhovor. S rodiči uživatelů bude kontakt navázán skrze zařízení či přímý kontakt s uživateli. Odborná veřejnost bude zprvu kontaktována emailem a posléze osobně. Data budou zaznamenávány pomocí diktafonu, později dojde k přepsání dat do písemné formy.

5) Úryvek z připravovaného nástroje sběru dat

Scénář rozhovoru – uživatel:

Návrh polostrukturovaný rozhovor – klient

- 1) Údaje o respondentovi
  - Jak Vám mohu říkat?
  - Kolik Vám je let?
  - Jak dlouho žijete v tomto domově?
  - Jak se Vám tu bydlí?

- Co nejraději děláte?

2) Vnímání sebe sama

- Jak byste popsal/a sebe sama?
- Co na sobě máte rád/a?
- Co Vám jde?
- Co byste na sobě chtěl/a změnit?
- Máte tady nějaké přátele?

3) Partnerství

- Máte partnera?
- Jak vypadá chození?
- Je chození pro lidi dobré? Co jim to dává?
- Proč by si měli lidé hledat někoho k sobě?
- Jak člověk pozná, že se zamiloval?
- Jak by se k sobě měli lidé chovat když spolu chodí?
- Máte možnost ve svém domově mít partnerský vztah tak jak si jej představujete?

4) Bydlení

- Kde bydlíte?
- Máte vlastní pokoj?
- Co se Vám ve vašem bytě líbí?
- Co by jste rád změnil?
- Vyhovuje vám počet spolubydlících?
- Co se Vám naopak nelíbí?

5) Běžný den

- Jak vypadá váš všední den?
- Chodíte do práce?
- Co rád děláte?
- Potřebujete s něčím trvalou pomoc?
- Máte pocit, že si můžete svobodně volit svůj program?

6) Zamyšlení se nad možnými praktickými a etickými problémy při výzkumu (minimálně 1 odstavec) Jaké praktické a etické problémy budete ve výzkumu pravděpodobně řešit? Jak?

Polo strukturovaný rozhovor má známá úskalí i pozitiva popsaná v publikacích zabývajících se výzkumnými technikami. Mezi pozitiva obecně známá patří například osobní zkušenost, reálný čas a možnost navázání osobního mikrovztahu tazatele a dotazovaného, tím pádem možnost dostat se k jádru věci a potřebným informacím. Jedná se o zdroj informací, který má možnost dostat se do hloubky problematiky a zjistit, jak daná problematika působí na jednotlivce, atd. Mezi zápory bývá uváděna subjektivita, možnost zkreslení informací, nedostatečné množství dotazovaných či nesprávně vybraný vzorek může zcela zkreslit situaci a odpověď na základní výzkumnou otázku. Z vlastní zkušenosti vím, že je velmi náročné udržet rozhovor, tím spíše pokud se jedná o osoby s mentálním postižením, v určité linii, neutíkat od tématu, získat si důvěru na tolik, aby respondent byl ochoten v dané otázce komunikovat a rovněž mnohdy je třeba rozlišovat u skupiny osob s MP, kdy se jedná pouze o jejich představy a vykonstruované, vytoužené odpovědi, které však nemnoho korespondují s realitou. Mezi praktické problémy dle mého názoru patří velká časová náročnost, potřeba účasti respondenta při rozhovoru (není zde zachována anonymita jako u např. u dotazníku) jej může odradit od participace na výzkumu, je pak tedy mnohem náročnější sehnat adekvátní výzkumný vzorek. Jako jeden z etických problémů pak vidím, především u kontroverzních témat, situaci, kdy se tazatel zajímá o výzkum přespříliš, a to takovým způsobem, že neudrží profesionální přístup, dá průchod svým postojům a pocitům a ovlivní tak výzkum (např. pokud liberální pacifista, který uznává rovnost mezi všemi atd., bude dělat rozhovor s neonacisty v rámci určitého tématu například násilí v dnešní společnosti, je dost možné, že se neudrží...a naopak.) Dle mého názoru je tato technika velmi přínosná, avšak ten, který výzkum vede by měl mít základní dovednosti v oblasti vedení rozhovoru, základ psychologie a někdy bych doporučila i intervenční dovednosti, jelikož (a to hlavně v ve sféře sociální práce a ostatních tzv. "mezilidských" disciplín) je velmi pravděpodobné, že se bude jednat o osobní a mnohdy velmi choulostivé výpovědi jednotlivců, je tedy dobré, aby tazatel byl vybaven všemi výše zmíněnými dovednostmi a jinými (někdy je třeba i pomůcek jako např. papírové kapesníky).

7) Záznam z prvního realizovaného rozhovoru/pozorování/analýzy dokumentu atd spolu s terénními poznámkami.

Návrh polostrukturovaný rozhovor – klient

Uživatel, 36 let, středně těžké mentální postižení

1) Údaje o respondentovi

- Jak Vám mohu říkat?

Josef

- Kolik Vám je let?

36

- Jak dlouho žijete v tomto domově?

Sem tu dlouho

- Jak se Vám tu bydlí?

Dobry

- Co nejraději děláte?

Vařim

2) Vnímání sebe sama

- Jak byste popsal/a sebe sama?..

Dobře

- Co to znamená?

Že mi nějaký věci jdou.

- Co na sobě máte rád/a?

Umím dřevo.

- Co byste na sobě chtěl/a změnit?

Nic

- Máte tady nějaké přátele?

Mám. Marka.

3) Partnerství

- Máte partnera?

Jo. Chodím s Jituškou.

- Jak vypadá chození?

Držíme se za ruce a rádi se máme.

- Je chození pro lidi dobré? Co jim to dává?

Je to pěkný.

- Proč by si měli lidé hledat někoho k sobě?

Aby sami nebyli.

- Jak člověk pozná, že se zamiloval?

Daj si pusu oba.

- Jak by se k sobě měli lidé chovat když spolu chodí?

Hodný by na sebe měli bejt a nepodvádět se.

- Máte možnost ve svém domově mít partnerský vztah tak jak si jej představujete?

Jo.

4) Bydlení

- Kde bydlíte?

V pokoji s kamarádem.

- Máte vlastní pokoj?

Nemám.

- Co se Vám ve vašem bytě líbí?

Jak to tu vypadá. Je to tu hezký.

- Co by jste rád změnil?

Nic.

- Vyhovuje vám počet spolubydlících?

Nevadí mi to no.

- Co se Vám naopak nelíbí?

Nic.

5) Běžný den

- Jak vypadá váš všední den?

Du do práce. Se dřevem dělám.

- A co tam děláte?

Hodiny a auta a tak.

- A co potom?

Potom jedu domu a chodím ven a vařím.

- Co rád děláte?

Chodím ven a vařím a kreslim.

- Potřebujete s něčím trvalou pomoc?

Nevim.

- Máte pocit, že si můžete svobodně volit svůj program? Že můžete dělat co chcete?

I jo.

Vybrala jsem rozhovor s uživatelem. Především kvůli obavě, že tyto rozhovory bude nejnáročnější provést a získat z nich adekvátní výzkumný vzorek. Již mám nějaké zkušenosti ve vedení rozhovorů s osobami s lehčím mentálním postižením z bakalářské práce, avšak tušila jsem, že s lidmi se středně těžkým mentálním postižením to bude jiné.. Mé obavy se vyplnily především z důvodu těžkosti formulace otázek a vysvětlování toho co vlastně chci vědět, jelikož mnohdy se stávalo, že klient odpovídal na něco na co si myslel, že se ptám. Je tedy velmi potřebné se naladit na podobnou vlnu a vést výzkum s klidem a bez časového omezení, avšak tak aby klient udržel pozornost po celou dobu. Tento vzorek, který jsem uvedla, je pouze polovina z rozhovoru, jelikož zbytek otázek ještě čeká na dovyhotovení, pravděpodobně se bude jednat o otázky z oblasti sexuality a partnerství, soužití svou osob, atd,

8) Námět k modifikaci výzkumného návrhu na základě předchozího bodu. Jak byste na základě prvních zkušeností z terénu upravili plán výzkumu?

Upravila bych hlavně slovník pokládaných otázek a více konkrétně se doptávat do detailů. Jinak si myslím rozhovor probíhal v klidu. Jen je potřeba s klientem vytvořit opravdu příznivou atmosféru k rozhovoru. Více již popsáno výše. Především bych věnovala pozornost individualitě člověka, dospěla jsem k názoru, že bude nutné, pokud mám v plánu získat platné výsledky, trávit s jednotlivými lidmi více času. Dokonce je možné, že rozhovor bude veden ve více kolech. Nebylo by vůbec od věci v daném prostředí několikrát s klientem posedět, než začneme hovořit na dané téma. Rozhodla jsem se rovněž rozšířit svůj výzkum na oblast partnerství a projevů sexuality, možnosti samostatného výběru partnera, atd. Konzultace s ostatními kolegy mne vedly k rozhodnutí navštívit rovněž Camphill komunity, kde lidé s postižením žijí ve společenství a jejich pohled již tedy může být trochu jiný, už jen z důvodu, že nežijí ani v typickém ústavním zařízení ani v chráněném bydlení ve městě.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY, PRAMENŮ A ZDROJŮ

BARTOŇOVÁ, M., BAZALOVÁ, B., PIPEKOVÁ, J. *Psychopedie*. Brno: Paido, 2007, 150 s. ISBN 978-80-7315-144-7.

BĚLOHLÁVKOVÁ, L., GNANOVÁ, E. *Podporované zaměstnávání lidí s Aspergerovým syndromem*, Praha: 4. publikace APLA Praha, Střední Čechy, o.s. – informační příručka, 2008, 35 s.

ČADILOVÁ, V., JŮN, H., THOROVÁ, K. *Agrese u lidí s mentální retardací a s autismem*. Praha: Portál, 2007, 243 s. ISBN 978-80-7367-319-2

GILLBERG, CH., PEETERS, T. *Autismus – zdravotní a výchovné aspekty*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-856-2.

GOLDMANN, R. *Vybrané kapitoly ze sociálních disciplín*. Olomouc - Univerzita Palackého v Olomouci, Pedagogická fakulta, 2001. 131 s. ISBN 80-244-0350-1.

HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. 1. vydání. Praha: Portál, 2004. 774 s. ISBN 80-7178-303-X.

HOWLIN, P. *Autismus u dospívajících a dospělých (cesta k soběstačnosti)*, přeložila Miroslava Jelínková, Praha: Portál, 2005, 296 s., ISBN 80-7367-041-0.

HRDLIČKA, M., KOMÁREK, V. *Dětský autismus*. 1. vydání. Praha: Portál, 2004, 206 s. ISBN 80-7178-813-9.

HUBÁČKOVÁ, P. *Partnerství u osob s mentálním postižením*. Zlín, 7.5.2010. Dostupné z: http://dspace.k.utb.cz/bitstream/handle/10563/12232/hub%C3%A1%C4%8Dkov%C3%A1_2010_bp.pdf?sequence=1. Bakalářská. Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně.

Jdete do toho velmi poctivě a vybrala jste si téma, které není jen aktuální, ale přímo naléhavé a považuji za nezbytné, aby k němu vznikalo více DP. Myslím ale, že Vám chybí nějaká struktura, která by vám pomohla výzkumem se ctí projít. Doporučila bych trochu jiný přístup – jestli je reálný – snažit se popsat proces přechodu z ústavu do chráněného bydlení u některých klientů s MP, a to v rámci dlouhodobějším (nebo spíš opakovaném) pozorování, rozhovorů se samotnými klienty, ale i s jejich asistenty atd. Stačilo by vybrat si tři případy, ale popsat je velmi do hloubky, včetně veškerého kontextu (problémy s budováním chráněného

bydlení, financováním atd.). Ale je na vás, zda budete chtít výzkum přehodnotit. Sama jste viděla, že rozhovory jsou dost obtížné a je lepší zvolit etnografický přístup, tzn. trávit s dotazovanými více času (nelze spojit s praxí, brigádou či dobrovolnictvím?).